

В. А. АНДРОНОВ

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Досліджено теоретико-методологічні засади розвитку державного управління у сфері реалізації екологічної освітньої політики в сучасних умовах. Розкрито механізм функціонування інституцій державного управління в галузі екології та природних ресурсів. Проаналізовано проблеми державного управління у сфері реалізації екологічної освітньої політики з метою забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини як невід'ємної умови сталого екологічного, економічного та соціального розвитку України.

Ключові слова: державне управління, екологічна політика, екологічний контроль.

Theoretical-methodological principles of development of state administration are investigational in the field of realization of ecological educational politics in modern terms. The mechanism of functioning of institutes of state administration is exposed in industry of ecology and natural resources. The problems of state administration are analysed in the field of realization of ecological educational politics with the aim of providing of ecological safety of vital functions of man as an inalienable condition of steady ecological, economic and social development of Ukraine.

Key words: state administration, ecological politics, ecological control.

Становлення України як індустріально розвиненої держави з ринковою економікою збіглося в часі з глобальним процесом переходу до сталого розвитку і зміною екологічної парадигми. Виокремлення екологічного напрямку державної політики сприяло формуванню суперечливого характеру інституційних компетенцій, що зумовлює необхідність визначення чітких механізмів державного управління у сфері реалізації екологічної політики на сучасному етапі. У реалізації екологічної політики України пріоритетні тенденції сталого розвитку ще невиразні, що потребує також вивчення і зарубіжного досвіду. Світове ринкове господарство на цьому етапі його розвитку базується на взаємодії і взаємопроникненні двох сфер, що охоплюють своїм впливом усі континенти, держави, регіони – економічні зв'язки і політичні відносини. Проте ця гармонія народжена соціальними потребами людства і відбита в принципах природного існування, екологічного балансу. Тому виникає необхідність у побудові системи організаційно-екологічних принципів взаємодії суб'єктів як національної економіки, так і світового господарства в цілому. У цій ситуації особливе значення набуває створення

лабораторій по вивченню екологічних параметрів діяльності суб'єктів господарювання і розробці практичних рекомендацій з підвищення ефективності природокористування. Аналіз екологічних негараздів світу, підготовлений провідними науковцями, показав, що однією з головних причин невиконання завдань “Порядку денного на XXI століття” міжнародною спільнотою є тотальний низький рівень екологічної культури і свідомості, а також недостатня увага урядів країн до розвитку фундаментальної екологічної науки. Тому серед екологічних пріоритетів на XXI ст. особливу увагу приділено освіті в інтересах еколого-збалансованого розвитку, всебічному розвитку екологічної освіти, культури і науки як основного компонента екологобезпечного поступу людства. Нині екологічна освіта і наука є одним із головних важелів екологозбалансованого розвитку, інструментом екологізації людської діяльності та досконалення виробництва й природокористування з урахуванням можливостей біосфери. Фахівці-екологи мають очолити інноваційний процес формування нової парадигми сучасної культури, сформувати нову систему освіти для гармонійного, еколого збалансованого розвитку.

Державному управлінню у сфері природокористування та охорони навколишнього природного середовища вчені, зокрема юристи, економісти, географи, завжди надавали великої уваги. Дослідженню екологічних аспектів у державному управлінні, адміністративно-правовій охороні навколишнього природного середовища присвячено праці В. Погорілка, В. Мунтяна, М. Брінчука, В. Бакуменка, О. Мордвінова, Б. Розовського та ін.

Мета статті – проаналізувати процес формування екологічної освітньої політики та її реалізації на сучасному етапі.

Державна екологічна політика – це регулятивна сфера суспільства, в межах якого держава через систему інститутів здійснює діяльність, спрямовану на формування навколишнього середовища, якість якого забезпечила б можливість сталого розвитку. Забезпечення сталого екологічного розвитку є завданням екологічної політики, яке під силу державі як головному її суб'єкту. Однією з основних причин сучасного кризового стану в галузі екології та природних ресурсів України є відсутність чіткої стратегії реформування суспільних відносин і, як наслідок, непослідовність реформ у досліджуваній сфері. Стратегія державної екологічної політики має бути спрямована на перехід від моделі, орієнтованої на ліквідацію наслідків екологічних порушень (до якої належить зараз Україна), до моделі, що базується на прогнозуванні та попередженні забруднень довкілля і покращанні його стану, характерної для більшості розвинених країн світу. Забезпечення екологічної безпеки в сучасних умовах є важливою проблемою державної економічної політики та невід'ємною умовою сталого економічного і соціалістичного розвитку України. Очевидно, це зумовлено значними антропогенними порушеннями та техногенною перевантаженістю території України, негативними екологічними наслідками Чорнобильської катастрофи, неефективним використанням природних ресурсів, неконтрольованим увезенням в Україну економічно небезпечних технологій, речовин

і матеріалів широкомасштабним застосуванням економічно шкідливих і недосконалих технологій, негативними економічними наслідками оборонної і військової діяльності та природними катастрофами. Необґрунтоване заперечення реально існуючих відносин щодо забезпечення екологічної безпеки гальмує прогрес правового регулювання. Від цього тільки страждає еколого-правова наука, кодифікація законодавства, біднішає практика його застосування, а відтак, страждає сама людина, яка позбавлена юридичної можливості захистити суб'єктивне право на екологічну безпеку. Зазначена суб'єктивна можливість громадян України вперше в історії еколого-правового регулювання була передбачена Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25 червня 1991 р. (ст. 9). Конституція України конкретизувала його, визнавши право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої його порушеннями шкоди (ст. 50). Екологічна ситуація і реальність – жорстка і очевидна: людина "виділилась" із природного середовища і формується за притаманними суспільству і природі закономірностями та законами з відповідними "відхиленнями", дедалі ускладнюючи свою взаємодію з природним оточенням, створюючи внаслідок здійснення екологічно шкідливої діяльності чимраз більші осередки небезпеки місця свого перебування. Значно ускладнився і суто природний вплив на людину, особливо аномального походження. За таких умов мають діяти законодавчі імперативи і пріоритети забезпечення не тільки якісного, але й обов'язково безпечного навколишнього природного середовища для людини, природних компонентів світу, що її оточує [2].

Отже, людина стає не тільки суб'єктом відносин існування підвищеного екологічного ризику, але й об'єктом, який безпосередньо зазнає лиха від наслідків вияву природної або техногенної небезпеки та вимагає адекватного правового захисту з боку держави. Утім, певні важливі здобутки в галузі екологічної науки в Україні є. Це значні теоретико-методологічні напрацювання вчених НАНУ, які ще глибоко не проаналізовані, не систематизовані і не зведені в єдине гармонійне ціле, здатне забезпечити фундаментальним науковим обґрунтуванням стратегію соціально еколого економічно збалансованого розвитку держави у XXI ст., але, в цілому, значно вищого теоретичного рівня, ніж зарубіжні і, головне, розроблені з часовим урахуванням специфічних національних умов і проблем [1].

Наукові знання мають застосовуватися для вироблення і підтримки цілей екологізації виробництва, виконання наукових оцінок нинішніх умов і перспектив збереження екологічних систем на майбутнє. Оцінки, що базуються на наявних і нових підходах щодо різних наук, повинні враховуватися під час ухвалення рішень, а також в інтерактивних процесах, які охоплюють науку і політику. Політика посилення наукового потенціалу полягає в такому:

- зміцнення наукової бази;
- забезпечення збалансованого розвитку й екологізації виробництва;
- поліпшення взаємодії екологічних і виробничих систем, особливо у сфері розроблення і трансферу екологічно чистих технологій;
- удосконалення довгострокових наукових оцінок екологізації виробництва;

– нарощення вітчизняного наукового потенціалу у сфері екологізації виробництва;

– розуміння керівників виробництв особливостей взаємозв'язків між виробничими і природними екологічними системами, удосконалення аналітичних засобів і механізмів прогнозування, динаміки екологічних ситуацій.

Надзвичайно важливим є вдосконалення довгострокових наукових оцінок екологізації виробництва. Хоча багато довгострокових екологічних змін, які стосуються виробничих і екологічних систем, мають глобальні та національні масштаби, основні зміни можуть відбуватися на національному й місцевому рівнях. Саме виробнича діяльність на місцевому і регіональному рівнях часто спричиняє виникнення глобальних екологічних загроз, наприклад руйнування озонового прошарку, посилення парникового ефекту, збільшення кислотних дощів. Тому наукові оцінки і прогнози необхідно здійснювати на національному, регіональному і місцевому рівнях. Ці оцінки мають охоплювати регульовані напрями діяльності та розвитку в рамках екологічного, виробничого і соціально-економічного потенціалу кожного регіону. Слід повною мірою використовувати наявні на місцях традиційні знання поведінки у природі, особливості місцевих підходів до розв'язання екологічних проблем.

З урахуванням зростаючої ролі, яку повинна відігравати наука у вирішенні проблем екологізації виробництва і розвитку, потрібно створювати і посилювати науковий потенціал в усіх галузях, корпораціях. До найважливіших шляхів створення такого потенціалу належать такі:

- навчання і підготовка управлінських кадрів у галузі науки і техніки;
- надання науково-методологічної допомоги галузям, корпораціям, підприємцям у вдосконаленні інфраструктур для наукових досліджень і державних програм;
- розроблення системи стимулювання з метою сприяння впровадженню наукових досліджень і конструкторських розробок, а також повніше використання їхніх результатів у виробничих системах.

Надзвичайно важливим є надання допомоги базовим виробничим комплексам у зміцненні їхнього потенціалу в галузі вивчення власної бази ресурсів і екологічних систем, а також збалансованому державному управлінню ними з метою вирішення проблем екологосподарської збалансованості територій.

У 2001 р. в Україні була затверджена Концепція екологічної освіти. Вона врахувала стан і перспективу розвитку суспільного знання, спрямованого на перебудову змісту освіти відповідно до вимог часу, на формування екологічної культури як складової системи національного і громадського виховання всіх верств населення.

Освіта в інтересах екологозбалансованого розвитку не дорівнює екологічній освіті і не є переорієнтацією будь-якої однієї сфери освіти. Вона має однаковою мірою включати економічні, соціальні й екологічні аспекти і стати процесом навчання протягом усього життя, з чіткою роллю формальної, неформальної і неофіційної освіти [2, с. 134].

Освіта в інтересах сталого розвитку має стати новим процесом навчання. Нині важливим є перехід від традиційного процесу викладання до процесу навчання для освіти в інтересах сталого розвитку. Широке співробітництво у сфері освіти в інтересах екологічно збалансованого розвитку сприятиме розширенню взаєморозуміння між країнами, зміцненню миру, безпеки і загального добробуту.

Освіта в інтересах сталого розвитку має бути одним з важливих інструментів переходу до збалансованих моделей виробництва і споживання, формування в населення нової системи цінностей, що відповідають культурі помірності і принципам збалансованого розвитку в цілому. Розвиток освіти в інтересах екологічно збалансованого розвитку повинен забезпечити формування екологічно відповідальної поведінки протягом усього життя, формування цілісного (холістичного), міждисциплінарного підходу у процесі навчання і пізнання, необхідного для вирішення сучасних глобальних проблем і просування до збалансованого безпечного майбутнього. Одним із ключових завдань освіти в інтересах сталого розвитку є формування екологічної свідомості, здатності бачити світ у всіх його взаємозв'язках, включно із взаємозалежністю в системі людина – природа – економіка – суспільство [3].

Таким чином, комплексне застосування цих наукових підходів дає можливість не тільки суттєво поглибити теоретико-методологічні основи формування екологічної освітньої політики в підготовці студентів, а й удосконалити її контури. Мета екологічної освітньої політики полягає в узгодженості екологічних і соціальних цілей суспільства, у раціональному використанні природних ресурсів, виходячи із загальних завдань розвитку життя. Такою метою повинно бути покращання життя. Проведення екологічної, як і будь-якої іншої, політики не можливе без підкорення волі окремих осіб спільним інтересам, тому основним суб'єктом екологічної політики має бути держава. Екологічна політика – окремий напрям діяльності держави та державного управління. Це зумовлено актуальністю екологічної проблеми, глобальністю, масштабністю та значними фінансовими витратами.

Література:

1. *Антропова А. А.* Роль экологического аудита в системе организационного механизма управления бизнесом (на примере турбизнеса) / А. А. Антропова // Социальный менеджмент и управление информационными процессами : сб. науч. тр. – Донецк : ДонГАУ, 2001. – .

Т. 2. – Вып. 5. – С. 211–213 (Серия “Государственное управление”).

2. *Лазор О. Я.* Державне управління у сфері реалізації екологічної політики: організаційно-правові засади : монографія / О. Я. Лазор. – Львів : Ліга-Прес, 2003. – 542 с.

3. *Шевчук В. Я.* Екологічний аудит : посібник / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкин, В. М. Саталкин. – К. : Символ. – 1997. – 221 с.

Надійшла до редколегії 08.04.2013 р.